

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра філософських та політичних наук

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
для практичних занять і самостійного вивчення
навчальної дисципліни «Філософія» для здобувачів першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності - Н4 - «Лісове
господарство»

Біла Церква-2025

УДК: 1(072)

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною комісією Білоцерківського НАУ

Протокол №4 від 20.11. 2025

Укладачі: Л.М. Мельник, канд. політ. наук, доц., завідувач кафедри філософських та політичних наук, М. Грек, асистент філософських та політичних наук Білоцерківського НАУ

Методичні рекомендації для практичних занять і самостійного вивчення навчальної дисципліни «Філософія» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти для агробіотехнологічного факультету (спеціальності - Н1 «Агрономія», Н4 - «Лісове господарство», Г3 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» / уклад. Л. Мельник, І. Грек, Біла Церква: БНАУ, 2025. 36 с.

Публікація містить рекомендації здобувачам вищої освіти для підготовки до практичних занять та організації самостійної роботи з дисципліни «Філософія», структуру та зміст навчальної дисципліни, теоретичні питання для обговорення, творчі та аналітичні завдання для самостійного виконання, а також рекомендовану літературу. Видання спрямоване на розвиток критичного мислення, світоглядної зрілості та методологічних компетентностей здобувачів спеціальностей Н1 «Агрономія», Н4 «Лісове господарство», Г3 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка», а також формування у них здатності до етичного та ціннісного аналізу проблем сталого розвитку та господарювання.

Рецензент: Н. Бровко, доктор юрид.наук, проф., завідувач конституційного права та теоретико-правових дисциплін Білоцерківського НАУ

Методичні рекомендації розглянуто на засіданні кафедри філософських та політичних наук, протокол № 11 від 10.11. 2025 р.

Схвалено методичною радою соціально-гуманітарного факультету, протокол № 3 від 13.11.2025 р.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Метою вивчення освітнього компонента «Філософія» є засвоєння здобувачами вищої освіти екологічного факультету основоположних знань, що базуються на узагальненому розгляді широкого кола питань з історії, теорії та практики філософської думки, а також формування цілісного, системного світогляду, критичного мислення та розуміння етичних, соціальних та екологічних проблем сучасності. Вивчення філософії забезпечує генезу та закономірності розвитку світоглядних систем, оволодіння понятійно-категоріальним апаратом як класичної, так і некласичної філософії.

Предметом навчальної дисципліни є вивчення універсальних законів буття, пізнання та розвитку суспільства, а саме: закономірностей діалектики, сутності свідомості, природи істини, співвідношення біологічного і соціального в людині, а також ціннісно-етичних засад господарювання.

Завдання викладання навчальної дисципліни полягає у відображенні основних положень філософського знання, підвищенні рівня світоглядної зрілості та методологічної культури здобувачів вищої освіти, виробленні вмінь і навичок для подальшого критичного аналізу міждисциплінарних проблем (наприклад, екологічна криза, філософія науки) в практичній роботі за обраною спеціальністю.

Самостійна робота здобувача є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Зміст самостійної роботи здобувача з дисципліни визначається робочою програмою, даними методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача. Самостійну роботу здобувача забезпечує система навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення ОК: підручники, навчальні та методичні посібники, конспект лекцій викладача, першоджерела, навчально-методичний комплекс дисципліни тощо. Самостійну роботу над засвоєнням навчального матеріалу з конкретної навчальної дисципліни здобувачі можуть виконувати у бібліотеці, комп'ютерних класах, а також в домашніх умовах. Самостійну роботу здобувачів організовує викладач через систему творчих та аналітичних завдань, виконання яких має оцінюватися.

Методичні вказівки складаються зі методичних рекомендацій до виконання практичних завдань та самостійної роботи. Вирішення яких має на меті формування світоглядних та методологічних компетентностей здобувачів, необхідних для їхньої спеціальності. Навчальна дисципліна «Філософія» є теоретико-світоглядною і забезпечує засвоєння основних понять і категорій філософії, слугує формуванню знань у здобувачів освіти з основ критичного мислення та ціннісно-етичного аналізу.

ЗАГАЛЬНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ.

Загальні компетентності

ЗК01. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства, та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК10. Прагнення до збереження навколишнього середовища.

Програмні результати навчання за спеціальністю відповідно до освітньо-професійної програми

ПРН 01. Аналізувати основні етапи та закономірності історичного розвитку для формування громадянської позиції, формування національної гідності та патріотизму.

ПРН 02. Прагнути до самоорганізації та самоосвіти.

ПРН 13. Демонструвати повагу до етичних принципів та формувати етичні засади співпраці в колективі.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовний Модуль 1. Основні етапи розвитку філософії

Тема 1. Філософія як специфічна форма осмислення дійсності.

Тема 2. Філософська думка Стародавнього Сходу.

Тема 3. Антична філософія.

Тема 4. Філософія Середніх віків та доби Відродження.

Тема 5. Філософія Нового часу.

Тема 6. Німецька класична філософія.

Тема 7. Некласична філософія XIX століття.

Тема 8. Сучасна світова філософська думка.

Тема 9. Історія української філософії.

Змістовний Модуль 2. Філософський аналіз розвитку природи, суспільства та мислення

Тема 10. Онтологія.

Тема 11. Діалектика.

Тема 12. Проблема свідомості у філософії.

Тема 13. Теорія пізнання як філософська дисципліна.

Тема 14. Наука як предмет філософського дослідження.

Тема 15. Філософська антропологія.

Тема 16. Соціальна філософія.

Тема 17. Філософія господарювання

Модуль 1. Основні етапи розвитку філософії.

Тема 1. Філософська думка Стародавнього Сходу.

1. Веди як духовна основа формування та розвитку давньоіндійської філософії.
2. Філософські школи Стародавньої Індії:
3. Основні філософські школи Стародавнього Китаю:
 - а) конфуціанство;
 - б) даосизм;
 - в) легізм (фа-цзя).

Ключові аспекти для вивчення:

Сутність та структура Вед. З'ясуйте, що таке Веди (Рігведа, Самаведа, Яджурведа, Атхарваведа), їхній сакральний статус та поділ на Самхіти, Брахмани, Араньяки, Упанішади. Зверніть увагу, що саме Упанішади містять основні філософські ідеї.

Фундаментальні поняття. Опануйте ключові поняття, що зародилися у ведичну епоху: Брахман (абсолютна реальність, першооснова), Атман (індивідуальна душа, істинне "Я"), ідея їхньої totoжності ("Тат твам асі" – "Ти є те").

Рекомендації! Спробуйте провести паралелі між ведичним поняттям Брахмана та ідеєю Абсолюту в інших філософіях.

2. Філософські школи Стародавньої Індії

Ключові аспекти для вивчення:

Класифікація шкіл: Запам'ятайте поділ на ортодоксальні (астіка) та неортодоксальні (настіка) школи.

Астіка: Визнають авторитет Вед (наприклад, санкх'я, йога, ньая, вайшешика, міманса, веданта).

Настіка: Не визнають авторитет Вед (буддизм, джайнізм, чарвака/локаята).

Особливості ключових неортодоксальних шкіл:

Буддизм: Чотири Благородні Істини (про страждання, його причину, припинення і шлях до припинення) та Восьмирічний Шлях. Концепція анатман (відсутність постійного "Я") та нірвана.

Джайнізм: Принцип ахімса (ненасильство) як абсолютний етичний ідеал. Ідея анекантавада (багатогранність істини).

Чарвака (Локаята): Матеріалізм, сенсуалізм та гедонізм. Заперечення надприродного, душі та карми.

Основні ідеї ортодоксальних шкіл (на прикладі):

Йога: Метод досягнення звільнення через медитацію та дисципліну (зв'язок з текстом "Йога-сутри" Патанджалі).

Веданта: Розвиток ідей Упанішад про єдність Брахмана та Атмана.

Рекомендації! Складіть таблицю, щоб порівняти позиції шкіл щодо Вед, Бога, душі (Атмана) та шляху до звільнення (мокші/нірвани).

3. Основні філософські школи Стародавнього Китаю

Розглядаючи китайські школи, пам'ятайте, що вони були орієнтовані переважно на соціально-політичні та етичні проблеми управління державою та гармонізації суспільства.

Конфуціанство (Жу-цзя):

Головний мислитель: Конфуцій (Кун-цзи).

Центральні категорії:

Жень (людяність/гуманність): Найвища моральна якість.

Лі (ритуал/правила поведінки): Дотримання традицій та соціальної ієрархії.

Сяо (синівська шанобливість): Основа соціального порядку.

Ідеал: Благородний Муж (Цзюнь-цзи), який керується чеснотами.

Соціальна Філософія: Філософія ідеального управління через моральний приклад правителя, а не через закони.

Даосизм (Дао-цзя):

Головний Мислитель: Лао-цзи (автор "Дао де цзін").

Центральна Категорія: Дао (Шлях, першооснова, Абсолютний Закон Світу).

Основні Принципи:

У-вей (недіяння): Принцип ненасильницької, природної, спонтанної дії, що відповідає Дао.

Природність: Слідування природі та уникнення штучності.

Ідеал: Життя в гармонії з Дао, відмова від соціальної активності та амбіцій. Відмінність від Конфуціанства у підході до держави та суспільства.

Легізм (Фа-цзя):

Головні мислителі: Хань Фей, Шан Ян.

Центральні категорії:

Фа (Закон): Суворий, єдиний для всіх, чітко прописаний і обов'язковий.

Шу (Мистецтво управління): Техніки та методи контролю чиновників.

Ши (Влада/Авторитет): Необхідність сильної та абсолютної влади правителя.

Соціальна філософія: Держава має керуватися виключно суворими законами та покараннями, а не моральними чеснотами. Люди за своєю природою злі або схильні до егоїзму.

Рекомендації! Порівняйте ці три школи як три моделі управління державою:

Конфуціанство: Управління через мораль.

Даосизм: Управління через невтручання.

Легізм: Управління через закон.

Тема 2. Філософія Середніх віків та доби Відродження.

1. Головні риси та основні етапи розвитку середньовічної філософії.

2. Патристика:

а) східна (грецька) – Оріген, Василій Великий, Григорій Назіанзін, Григорій Нісський, Діонісій Ареопагіт, Іоанн Дамаскін;

б) західна (латинська) – Тертуліан, Августин Аврелій.

3. Схоластика. Проблема універсалій:

а) реалізм: Ансельм Кентерберійський, Тома Аквінський;

б) номіналізм: Іоанн Росцелін, Вільям Оккам;

в) концептуалізм: П'єр Абеляр.

4. Доба Відродження:

а) європейський гуманізм: Франческо Петрарка, Лоренцо Валла, Мішель Монтень, Еразм Роттердамський;

б) натурфілософія: Джордано Бруно, Галілео Галілей, Микола Коперник.

1. Головні риси та основні етапи розвитку середньовічної філософії.

Ключові аспекти для вивчення:

Теоцентризм: З'ясуйте, що Бог є центром і найвищою реальністю, джерелом буття, істини та моралі.

Кредо і розум: Основна риса – співвідношення віри та розуму. Філософія стає "служницею теології" (*ancilla theologiae*).

Етапи розвитку:

- Патристика (II–VIII ст.): Формування основ християнського віровчення та узгодження його з античною філософією (платонізмом).
- Схоластика (IX–XV ст.): Систематизація, раціональне обґрунтування та доведення релігійних догматів. Розквіт університетської філософії.

Рекомендації! Зрозумійте, як християнська ідея креаціонізму (творення світу Богом) докорінно відрізняється від космології античних філософів.

2. Патристика.

Патристика – це філософія Отців Церкви, спрямована на захист, обґрунтування та систематизацію християнського віровчення.

а) Східна (грецька) Патристика:

Особливості: Більша схильність до містики, метафізики, вплив неоплатонізму.

Ключові Фігури:

Оріген: Спроби поєднання християнства з філософською діалектикою.

Каппадокійці (Василій Великий, Григорій Назіанзін, Григорій Нісський): Розробка догмату про Трійцю (сутність та іпостасі).

Діонісій Ареопагіт (Псевдо-Діонісій): Розвиток апофатичного богослов'я (пізнання Бога через заперечення), вчення про небесну ієрархію.

Іоанн Дамаскін: Систематизатор східної теології ("Джерело знання").

б) Західна (латинська) Патристика:

Особливості: Більш прагматичний, етичний, юридичний підхід.

Ключові фігури:

Тертуліан: Відомий своїм висловом: "Вірую, бо абсурдно" (*Credo quia absurdum*), що підкреслює пріоритет віри над розумом.

Августин Аврелій (Блаженний Августин): Найвеличніший філософ патристики. Теорія Пізнання: Інтелектуальне осяяння як єдиний шлях до істини. Філософія Історії: Праця "Про Град Божий" (протистояння "Граду Божого" та "Граду Земного"). Проблема часу: Аналіз суб'єктивного досвіду часу.

Рекомендації! Порівняйте ставлення до античної філософії у західній та східній патристиці. Зробіть акцент на ключових працях Августина.

3. Схоластика. Проблема універсалій.

Схоластика – це філософія, що викладалася у середньовічних університетах, метою якої було раціональне обґрунтування християнських догматів.

Проблема Універсалій: Головний метафізичний спір схоластики: чи існують загальні поняття (універсалії, наприклад, "людина" або "добро") реально поза свідомістю, чи це лише назви?

а) Реалізм:

Суть: Універсалії існують реально і до речей (*ante rem*). Це ідеї в розумі Бога (або Платонівські ідеї).

Представники:

Ансельм Кентерберійський: Онтологічне доведення буття Бога.

Тома Аквінський: Вершина схоластики. Синтез християнської теології та філософії Аристотеля. П'ять доказів буття Бога. Його позиція – поміркований реалізм (універсалії існують *ante rem*, *in re* та *post rem*).

б) Номіналізм:

Суть: Універсалії – це лише імена, назви (*post rem*), які ми даємо схожим речам. Існують лише окремі речі.

Представники:

Іоанн Росцелін: Вважав універсалії порожнім звуком.

Вільям Оккам: Принцип "Бритва Оккама" (не слід множити сутності без необхідності) – заклик до спрощення та емпіризму.

в) Концептуалізм:

Суть - універсалії існують у розумі (*in mente*) як поняття, що виникають при узагальненні окремих речей. Компроміс між реалізмом та номіналізмом.

Представник - П'єр Абеляр: Відомий завдяки своїй діалектиці та трагічній історії кохання.

Рекомендації! Накресліть схему, яка показує, як три основні позиції щодо універсальї співвідносяться з Платоном і Аристотелем.

4. Доба Відродження.

Відродження (Ренесанс) – це перехід від теоцентризму до антропоцентризму, повернення до античних ідеалів, інтерес до земного життя.

а) Європейський гуманізм

Головна риса - антропоцентризм – людина в центрі уваги, віра у її необмежені можливості та гідність (*dignitas hominis*).

Представники:

Франческо Петрарка: "Батько гуманізму", заклик до вивчення класичної літератури.

Лоренцо Валла: Критика схоластичної латини, відновлення класичної філології.

Мішель Монтень: Засновник жанру есе, філософія скептицизму та самопізнання.

Еразм Роттердамський: "Князь гуманістів", сатира "Похвала Глупоті", критика вад Церкви та схоластики.

б) Натурфілософія:

Головна риса - повернення до натури (природи) як об'єкта філософського дослідження, незалежного від теології. Формування експериментального методу.

Представники:

Микола Коперник: Геліоцентрична система світу (поворот від геоцентризму), що стала основою наукової революції.

Джордано Бруно: Вчення про нескінченність Всесвіту та безліч світів. За це був страчений.

Галілео Галілей: Застосування математики та експерименту для вивчення природи, основоположник класичної механіки.

Рекомендації! Спробуйте чітко сформулювати, як філософія Ренесансу (гуманізм і натурфілософія) підготувала ґрунт для філософії Нового часу.

Тема 3. Німецька класична філософія.

1. Іммануїл Кант – засновник німецької класичної філософії.
2. Система суб'єктивного ідеалізму Й. Фіхте та об'єктивного ідеалізму Ф. Шеллінга.
3. Діалектичний метод і філософська система Г. Гегеля.
4. Антропологічна філософія Л. Фойєрбаха.
5. Філософія марксизму.

Німецька класична філософія є ключовою віхою у розвитку світової думки, оскільки вона систематизувала філософію, розробила діалектику та вплинула на подальшу політичну і соціальну теорію.

1. Іммануїл Кант – засновник німецької класичної філософії.

Кант здійснив "коперниківський переворот" у філософії, перенісши акцент із об'єкта пізнання на суб'єкт.

Теоретична Філософія (Критика чистого розуму):

Проблема Пізнання. Визначте межі пізнання. Кант ділить світ на "феномен" (світ досвіду, пізнаваний) і "ноумен" (річ у собі, непізнавана).

Апріорні форми. Зрозумійте, що простір і час є апріорними (додосвідними) формами чуттєвості, а категорії розуму (наприклад, причинність) — апріорними формами мислення. Це робить можливим наукове знання.

Практична філософія (Критика практичного розуму)

Категоричний імператив. Вивчіть центральний закон моралі, що є безумовним приписом. Його головна формула: "Чини так, щоб максима твоєї волі могла водночас мати силу принципу загального законодавства."

Постулати. Зрозумійте, що свобода, безсмертя душі та існування Бога є постулатами практичного розуму – не доведеннями, а необхідними умовами для існування моралі.

Рекомендації! Проаналізуйте, як Кант намагався примирити раціоналізм (розум) та емпіризм (досвід).

2. Система суб'єктивного ідеалізму Й. Фіхте та об'єктивного ідеалізму Ф. Шеллінга.

Ці філософи розвинули ідеї Канта, але відкинули його "річ у собі".

Йоганн Готліб Фіхте (Суб'єктивний Ідеалізм):

Абсолютне "Я". Фіхте стверджує, що вихідним пунктом філософії є Абсолютне "Я" – активний, творчий, безмежний дух.

Діалектика. Розвиток світу відбувається через діалектичну тріаду: "Я" покладає "Не-Я" (об'єктивний світ), а потім обмежується ним, щоб досягти самопізнання. Світ є продуктом діяльності "Я".

Фрідріх Вільгельм Йозеф Шеллінг (Об'єктивний Ідеалізм та Філософія природи).

Тотожність. Шеллінг шукає єдність між суб'єктом та об'єктом, природою та духом у Тотожності (Абсолюті).

Філософія природи. Природа – це видимий Дух, а Дух – це невидима Природа. Усі процеси в природі (магнетизм, електрика) є стадіями саморозкриття Абсолюту.

Рекомендації! Порівняйте, як "Я" Фіхте та "Абсолют" Шеллінга виконують функцію першооснови буття, замінюючи Бога у традиційному розумінні.

3. Діалектичний метод і філософська система Г. Гегеля.

Гегель створив найбільш всеосяжну та систематичну філософську конструкцію в історії.

- Система об'єктивного ідеалізму: Світом керує Абсолютний Дух (Абсолютна Ідея), який є розумною, саморозвиваючою сутністю.
- Діалектичний метод: З'ясуйте сутність Гегелівської діалектики як всезагального методу розвитку всього сущого (природи, історії, мислення). Він будується на тріаді:

1. Теза (ствердження).
2. Антитеза (заперечення тези).
3. Синтез (заперечення заперечення, єдність протилежностей на вищому рівні).

Тріада Розвитку Абсолютного Духу:

1. Логіка (Дух у собі – Абсолютна Ідея).
2. Філософія природи (Дух для себе – відчуження Ідеї).
3. Філософія духу (Дух, що повертається до себе – усвідомлення Ідеєю самої себе в історії та культурі).

Рекомендації! Зрозумійте, що для Гегеля "Все дійсне розумне, все розумне дійсне". Це означає, що історія та суспільство розвиваються за законами розуму (діалектики).

4. Антропологічна філософія Л. Фойєрбаха.

Фойєрбах був учнем Гегеля, який здійснив "поворот від ідеалізму до матеріалізму".

Критика ідеалізму - Фойєрбах відкидає Абсолютний Дух Гегеля і стверджує, що первинною реальністю є природа і людина.

Антропологізм. Філософія повинна бути наукою про людину. Людина – це чуттєва, тілесна, природна істота.

Критика релігії. У праці "Сутність християнства" Фойєрбах стверджує, що Бог є не що інше, як відчужена сутність людини. Людина створює ідеал, відкидаючи свої найкращі якості (розум, любов, волю), і приписує їх абстрактній істоті – Богові.

Рекомендації! З'ясуйте, чому філософія Фойєрбаха отримала назву "гуманістичний матеріалізм" та як вона вплинула на формування марксизму.

5. Філософія марксизму.

Марксизм – це синтез німецької класичної філософії (діалектика), англійської політекономії та французького соціалізму.

Діалектичний та історичний Матеріалізм:

Діалектичний матеріалізм: Закони діалектики (Гегеля) застосовуються не до Духу, а до матерії та природи.

Історичний матеріалізм: Суспільне буття (спосіб виробництва, економічний базис) визначає суспільну свідомість (політичні, релігійні, філософські надбудови).

Теорія відчуження. Критика капіталістичного відчуження праці, коли продукт праці належить не робітнику, а власнику засобів виробництва.

Класова боротьба. Історія є історією боротьби класів. Неминуха перемога пролетаріату і побудова комунізму (безкласового суспільства, де зникає відчуження).

Рекомендації! Зробіть акцент на тому, що марксизм – це не просто філософія, а соціальна теорія, орієнтована на практичну зміну світу ("Філософи лише по-різному пояснювали світ, але справа полягає в тому, щоб змінити його").

Тема 4. Сучасна світова філософська думка.

1. Основні риси філософії XX ст.

2. Напрямки сучасної філософії:

- а) прагматизм;
- б) позитивізм, неопозитивізм, постпозитивізм;
- в) екзистенціалізм;
- г) фрейдизм і неофрейдизм;
- д) філософська антропологія;
- е) феноменологія та герменевтика;
- є) сучасна релігійна філософія: персоналізм, неотомізм

3. Головні тенденції розвитку сучасної європейської філософії.

Філософія XX століття є багатогранною та фрагментованою, що відображає кризи та наукові прориви епохи. Основне завдання — класифікувати ці напрямки та зрозуміти, які проблеми вони намагалися вирішити після краху класичних метафізичних систем.

1. Основні риси філософії XX ст.

Слід виокремити ключові особливості, що відрізняють філософію XX ст. від класичної німецької:

Антиметафізична Спрямованість: Відмова від створення всеосяжних систем (як у Гегеля) і критика традиційних метафізичних проблем (буття, Абсолют).

Сцієнтизм та антисцієнтизм.

Сцієнтизм – це абсолютизація науки як єдиного джерела істинного знання (позитивізм, неопозитивізм).

Антисцієнтизм - критика науки за її відчуженість від "живого" людського досвіду (екзистенціалізм, філософська антропологія).

Мовна (Лінгвістична) спрямованість - акцент на дослідженні мови, її структури та логіки як основи мислення (аналітична філософія).

Антропологічний поворот. Зростання уваги до проблем людини (її існування, свободи, смерті, відчуження) на тлі світових воєн і соціальних криз.

Глобалізація та культура. Дослідження культурної різноманітності та взаємодії, критика західноцентризму.

Рекомендації: Визначте, як розчарування в раціоналізмі та прогресі після Першої світової війни вплинуло на філософський світогляд.

2. Напрямки сучасної філософії.

Сконцентруйтеся на предметі дослідження та методі кожного напрямку.

а) Прагматизм.

Представники: Ч. Пірс, В. Джеймс, Дж. Дьюї.

Сутність: Філософія, що виникла у США. Критерієм істини є практика, корисність та ефективність. Ідеї – це інструменти для вирішення проблем.

Ключове - істинність ідеї доводиться її практичними наслідками.

б) Позитивізм, неопозитивізм, постпозитивізм.

Спільне: Акцент на науковому знанні та його методах.

Позитивізм (О. Конт): Відкидання метафізики, утвердження позитивного (наукового, фактологічного) знання.

Неопозитивізм (Логічний позитивізм, Віденський гурток):

Принцип верифікації: Істинними є лише ті твердження, які можна емпірично перевірити (верифікувати).

Метафізика вважається безглуздою (поза наукою).

Постпозитивізм (К. Поппер, Т. Кун, І. Лакатос).

Фальсифікаціонізм (К. Поппер): Науковий статус теорії визначається можливістю її спростування (фальсифікації), а не верифікації.

Теорія парадигм (Т. Кун): Розвиток науки відбувається через зміну парадигм (наукових революцій).

в) Екзистенціалізм.

Представники - Ж.-П. Сартр, А. Камю, М. Гайдеггер, К. Ясперс.

Сутність - філософія існування (екзистенції).

Ключове - "Існування передуює сутності." Людина спочатку існує, а потім сама визначає свою сутність через свободу вибору та відповідальність. Дослідження граничних станів (страх, відчай, провина, смерть).

г) Фройдизм і Неофройдизм.

3. Фройд: Засновник психоаналізу. Дослідження несвідомого (Id, Ego, Super-Ego). Докорінна зміна уявлень про мотивацію людської поведінки (роль лібідо та інстинктів).

Неофройдизм (К. Хорні, Е. Фромм, Г. Салліван): Зберігаючи ідею несвідомого, переносять акцент з біологічних інстинктів на соціокультурні чинники у формуванні особистості.

д) Філософська антропологія.

Представники - М. Шелер, А. Гелен.

Сутність - прагнення створити цілісне вчення про сутність людини як біологічної, соціальної та духовної істоти.

Ключове поняття - поняття "недостатня істота" (Mangelwesen) у Шелера — людина не пристосована до середовища, але саме це стимулює її до творчості та культури.

е) Феноменологія та герменевтика

Феноменологія (Е. Гуссерль): Метод "повернення до самих речей" через "феноменологічну редукцію" (винесення за дужки всіх попередніх суджень) для опису чистої свідомості та її об'єктів (феноменів).

Герменевтика (Г.-Г. Гадамер, П. Рікер): Теорія та практика тлумачення (інтерпретації) текстів та культури. Герменевтичне коло – розуміння цілого через частини і частин через ціле.

є) Сучасна релігійна філософія.

Неотомізм - відродження та адаптація філософії Томи Аквінського (з'єднання віри та розуму) до сучасних умов. Офіційна філософія Католицької Церкви.

Персоналізм - центральною цінністю є особистість (персона), яка має абсолютну, духовну та моральну цінність. Критика знеособлення людини в тоталітарних та технократичних суспільствах.

3. Головні тенденції розвитку сучасної європейської філософії.

Варто виділити загальні вектори, що визначають сучасну філософію (кінець XX - початок XXI ст.):

1. Постмодернізм - критика "великих наративів" (ідеологічних систем, що претендують на всеосяжну істину – марксизм, класичні релігії, Просвітництво). Акцент на плюралізмі, деконструкції (Ж. Дерріда, М. Фуко).

2. Етичні проблеми. Зростання уваги до прикладної етики (біоетика, екологічна етика, етика штучного інтелекту).
3. Постгуманізм - переосмислення поняття людини у зв'язку з технологічними змінами (кіборгізація, генетика) та децентралізація людини як єдиного центру світу.

Рекомендації! Подумайте, як розвиток інформаційних технологій та глобалізація впливають на сучасні філософські проблеми.

Тема 5. Діалектика.

1. Категорії кількість, якість, властивість, міра, стрибок як основні показники конкретизації закону взаємного переходу кількісних змін у якісні, що відображають розвиток і рух всього сущого. 2. Закон заперечення заперечення. 3. Закон єдності та боротьби протилежностей. 4. Альтернативні концепції діалектики

Діалектика вивчає універсальні закони розвитку та руху всього сущого. Необхідно зосередитися на трьох основних законах і пов'язаних з ними категоріях.

1. Категорії як показники Закону переходу кількісних змін у якісні

Цей закон розкриває механізм розвитку – те, як саме відбувається перехід від старих форм до нових.

1. Якість - це внутрішня визначеність предмета, що робить його саме цим предметом і відрізняє від інших (наприклад, хімічний склад води).
2. Кількість - це зовнішні характеристики предмета, які можна змінити без суттєвої втрати його якості (розмір, об'єм, температура).
3. Властивість - спосіб, у який предмет взаємодіє з іншими предметами (наприклад, властивість води — розчиняти сіль).
4. Міра - діапазон, межа, в якій кількісні зміни не призводять до зміни якості. У межах міри предмет залишається самим собою (наприклад, вода залишається водою в діапазоні 0°C до 100°C при нормальному тиску).
5. Стрибок - різкий, докорінний, перервний перехід кількісних змін за межами міри, що призводить до зміни якості (наприклад, перетворення води на пару або лід).

Рекомендації! Сформулюйте власні приклади цього закону з біології, історії або соціального життя. Наприклад, як поступове накопичення знань (кількість) призводить до якісного переходу (новий науковий винахід).

2. Закон заперечення заперечення.

Цей закон розкриває напрямок, форму та загальний результат розвитку.

1. Сутність: Розвиток відбувається спіралеподібно, як тріада: Теза → Антитеза (перше заперечення) → Синтез (заперечення заперечення).
2. Заперечення: Це не просто знищення, а перетворення, при якому зберігається позитивний зміст попередньої стадії (успадкування, зняття).
3. Спіралеподібність: ЗЗЗ демонструє, що розвиток не є прямолінійним чи замкненим колом. Кожна нова стадія (синтез) повторює деякі риси першої стадії (тези), але на вищому рівні розвитку, що створює спіраль.
4. Приклад: Насіння (теза) → Паросток (заперечення) → Плід з новим насінням (заперечення заперечення на вищому рівні).

Рекомендації! Зрозумійте, чому цей закон забезпечує прогресивний характер розвитку, поєднуючи спадкоємність і новизну.

3. Закон єдності та боротьби протилежностей

Цей закон є ядром діалектики, оскільки він розкриває джерело, рушійну силу розвитку.

1. Протилежності - це взаємовиключні сторони, тенденції або сили, які перебувають у нерозривній єдності в межах одного предмета чи явища (наприклад, притягання і відштовхування, виробництво і споживання, добро і зло).
2. Єдність протилежностей: Вони не можуть існувати одна без одної і створюють цілісність (якщо зникне одна, зникне й інша).
3. Боротьба протилежностей: Внутрішнє протиріччя між ними. Ця боротьба є джерелом руху і розвитку, вона призводить до накопичення кількісних змін і стрибка.
4. Джерело руху: Згідно з діалектикою, розвиток не нав'язується ззовні, а є саморухом, що виникає з внутрішніх суперечностей.

Рекомендації! Опануйте поняття "діалектичне протиріччя". Не плутайте його з логічним протиріччям. Діалектичне протиріччя — це реальне співіснування протилежних сторін.

4. Альтернативні концепції діалектики.

Слід пам'ятати, що діалектика має багату історію і не обмежується лише матеріалістичною версією (марксизм).

Антична діалектика (Геракліт): Діалектика як вічна мінливість і плинність усього суцього. "Все тече, все змінюється"; єдність протилежностей як гармонія (війна – батько всього).

Класична діалектика (Гегель): Діалектика як розвиток Абсолютної Ідеї (Духу), що відбувається логічно і послідовно. Діалектика тут – це логіка розвитку самосвідомості.

Діалектика марксизму (Матеріалістична): Діалектика як закони розвитку матерії та суспільства. На відміну від Гегеля, первинною є матерія, а не ідея.

Негативна Діалектика (Т. Адорно): Критика Гегелівського синтезу. Адорно вважав, що протиріччя не знімаються в гармонійному синтезі, а залишаються нерозв'язаними в суспільстві, відображаючи його відчуження та несправедливість.

Рекомендації! Порівняйте, у чому полягає спільне між Гегелем і Марксом (визнання універсальності законів) та в чому їхня принципова відмінність (первинність ідеї чи матерії).

Тема 6. Філософська антропологія.

1. Проблема людини в історії філософії.

2. Філософська антропологія як напрям в сучасній філософії: М. Шелер, А. Гелен, Г. Плеснер, О. Больнов.

3. Філософські аспекти антропосоціогенезу: біологічне та соціокультурне в людині.

Філософська антропологія є ключовою темою, оскільки вона ставить у центр уваги **людину** – її сутність, місце у світі та унікальність.

1. Проблема людини в історії філософії.

Це питання вимагає історичного огляду того, як змінювалися уявлення про людину.

Античність (Сократ, Платон, Аристотель): Людина як "політична тварина" (*zōon politikon*) (Аристотель) або як носій розумної душі (Платон). Фокус на розумі (*logos*) та доброчесності.

Ключова теза: Людина як мікрокосм, що відображає макрокосм.

Середньовіччя (Августин, Аквінський): Людина як образ і подоба Божа, створена Богом, із вільною волею, але затьмарена гріхом. Акцент на спасенні душі.

Ключова теза: Теоцентризм – людина визначається через її ставлення до Бога.

Відродження (Гуманізм): Людина як творець себе та міра всіх речей. Акцент на гідності людини (*dignitas hominis*) та її необмежених можливостях.

Ключова теза: Антропоцентризм.

Новий час (Декарт, Кант): Людина як мисляча субстанція (*res cogitans*) (Декарт). Кантівський Категоричний імператив підкреслює її моральну автономію.

Ключова теза: Людина як раціональна істота.

XIX ст. (Маркс, Ніцше): Людина як сукупність суспільних відносин (Маркс) або як істота, що має бути подолана заради ідеалу Надлюдини (*Übermensch*) (Ніцше).

Ключова теза: Криза раціоналістичного образу людини.

Рекомендації! Зрозумійте, що філософська антропологія XX ст. виникла як реакція на "розчленування" людини в різних науках (психології, соціології, біології).

2. Філософська антропологія як напрям в сучасній філософії.

Філософська антропологія сформувалася у Німеччині у XX ст. як спроба відповісти на питання: "Що таке людина?" в її цілісності, а не через окремі наукові знання.

Макс Шелер: Засновник ФА. Визначив людину як "аскет життя" та "істоту, що протистоїть середовищу". Ввів поняття "дух" (*Geist*) як принципово відмінний від інстинкту та розуму. Людина — "недостатня істота" (*Mangelwesen*), що не має вузької спеціалізації, але саме це змушує її створювати культуру та світ.

Арнольд Гелен: Розвивав ідею "недостатності" людини. Людина є "істотою дії". Через свою біологічну незавершеність вона змушена діяти (створювати інститути, культуру), щоб вижити. Культура та інститути слугують розвантаженням для людини (від інстинктів).

Гельмут Плеснер: Визначив сутність людини через ексцентричну позиційність. Людина не просто живе у світі, як тварина (центр), але й усвідомлює себе як той, хто живе і спостерігає своє життя (ексцентрична позиція).

Ото Больнов: Філософія "зустрічі" та "надії". Досліджував феномени небезпеки, довіри, екзистенційної рухливості. Людина живе у світі непевності і постійно перебуває в "русі" між крайніми екзистенційними станами.

Рекомендації! Порівняйте, як кожен із філософів (Шелер, Гелен, Плеснер) пояснює відмінність людини від тварини.

3. Філософські аспекти антропосоціогенезу: біологічне та соціокультурне в людині.

Це питання присвячене походженню людини та співвідношенню в ній природного та соціального.

Антропогенез (Біологічне): Процес становлення людини як біологічного виду (*Homo sapiens*).

Ключові фактори: Прямоходіння, розвиток кисті руки (праця), збільшення об'єму мозку, формування мови (як біологічної передумови).

Соціогенез - процес становлення людського суспільства та культури.

Ключові фактори - праця (як цілеспрямована діяльність), мова (як засіб комунікації та мислення), колективний спосіб життя та інститути (сім'я, держава, норми).

Діалектика біологічного та соціокультурного:

Людина є біосоціальною істотою. Біологічні фактори створюють передумови для соціального, але саме соціальні (праця, культура, виховання) формують людську особистість.

Соціокультурне виступає визначальним у розвитку людини. Немовля, вирощене поза соціумом (феномен Мауглі), не стає повноцінною людиною.

Рекомендації! Зосередьте увагу на ролі мови (символічної комунікації) як ключового чинника антропосоціогенезу. Дослідіть, як здатність до абстрактного мислення та створення символів (що фіксуються в мові) дозволила людині вийти за межі безпосередньої біологічної потреби і створити соціокультурний світ, що передається не генетично, а через навчання (традиції).

Тема 7. Соціальна філософія.

1. Типологія суспільств: формаційний (марксизм) та культурно-цивілізаційний (М. Данилевський, О. Шпенглер, А. Тойнбі) підхід.

3. Індустріальні, постіндустріальні (інформаційні) типи суспільств.

4. Глобалізація як тенденція сучасного світового розвитку. Епідеміологічна проблема.

Соціальна філософія досліджує сутність, структуру та розвиток суспільства. Ця тема вимагає порівняльного аналізу ключових теорій суспільного розвитку та осмислення сучасних глобальних проблем.

1. Типологія суспільств: формаційний та культурно-цивілізаційний підхід.

Це питання вимагає порівняння двох основних методологічних підходів до розуміння історії та суспільства.

Формаційний підхід (К. Маркс):

Ключова ідея: Історія є закономірною зміною суспільно-економічних формацій (СЕФ), що визначаються способом виробництва (єдність продуктивних сил і виробничих відносин).

Структура: Базис (економіка) визначає Надбудову (політичні, правові, філософські, релігійні ідеї).

Етапи: Первіснообщинна → рабовласницька → феодальна → капіталістична → комуністична.

Акцент зроблено на економіці та класовій боротьбі як рушійній силі.

Культурно-цивілізаційний підхід

Ключова ідея - історія складається не з однієї лінії розвитку, а з множини незалежних, локальних цивілізацій, кожна з яких проходить свій унікальний життєвий цикл (народження, розквіт, занепад, смерть).

О. Шпенглер ("Занепад Європи"): Розглядав цивілізації як культури-організми (наприклад, антична, західноєвропейська, арабо-візантійська), які переживають ті самі фази, що й живі істоти.

А. Тойнбі ("Дослідження історії"): Цивілізація виникає як відповідь ("Challenge") на виклик навколишнього середовища чи соціальної ситуації.

Рекомендації! Складіть таблицю цивілізаційного підходу — культурні та релігійні особливості.

2. Індустріальні, постіндустріальні (інформаційні) типи суспільств.

Ця типологія є сучасною і заснована на технологічному критерії та ролі інформації.

Індустріальне суспільство:

Ключова сфера – це ромисловість, масове машинне виробництво.

Базис - велика фабрика, масова стандартизована продукція, жорстка ієрархія праці.

Цінність - капітал та фізична праця.

Представники Теорії: Д. Белл, О. Тоффлер.

Постіндустріальне (інформаційне) суспільство:

Ключова сфера - сфера послуг, наука, освіта, інформаційні технології.

Базис - мережева структура, індивідуалізація виробництва, знання як основний ресурс.

Цінність - інформація, теоретичне знання та креативність.

Наслідки. Зміни в соціальній структурі (зростання класу технічних фахівців), перехід до "економіки знань".

Рекомендації! Проаналізуйте, як перехід від індустріальної до інформаційної епохи змінює структуру влади (від володіння засобами виробництва до володіння інформацією та знаннями).

3. Глобалізація як тенденція сучасного світового розвитку. Епідеміологічна проблема.

Глобалізація – це процес взаємозалежності та інтеграції світу в економічній, політичній, соціальній та культурній сферах.

Рушійні Сили: Транснаціональні корпорації (ТНК), Інтернет, міжнародні організації.

Діалектика: Глобалізація несе як позитивні (економічний ріст, культурний обмін), так і негативні (посилення нерівності, уніфікація культур, втрата суверенітету) наслідки.

Епідеміологічна проблема (як аспект глобалізації):

Сутність: Зростання швидкості та масштабу поширення інфекційних хвороб (пандемій) через високу мобільність населення та швидку інтеграцію.

Філософський аспект: Епідемії виявляють вразливість високотехнологічної цивілізації. Вони ставлять питання про глобальну солідарність, про етику використання технологій

(наприклад, вакцинація, відстеження) та про межі індивідуальної свободи в умовах загальної загрози.

Проблема: Необхідність пошуку глобальних механізмів управління ризиками та справедливого розподілу ресурсів для подолання криз.

Рекомендації! Поміркуйте, як філософська концепція "ризикового суспільства" (У. Бек) відображає сучасні реалії, де ризики (екологічні, епідеміологічні) є невід'ємною частиною прогресу.

Тема 9. Філософія господарювання

Системна організація цінностей господарювання. Цінність як предмет потреб людини. Мати чи бути? Утилітаризм як принцип аксіологічної організації господарських систем. Філософсько-етичні принципи господарювання.

Ця тема досліджує ціннісні та етичні засади економічної діяльності, виходячи за рамки суто економічної ефективності. Необхідно проаналізувати моральні основи господарювання.

1. Системна організація цінностей господарювання. Цінність як предмет потреб людини.

Сутність цінності. З'ясуйте, що таке цінність у філософському сенсі (аксіології). Це не просто корисність, а значущість об'єкта для суб'єкта. Цінність є відповіддю на потребу людини (біологічну, соціальну, духовну).

Господарські цінності. Розгляньте, які цінності домінують у сфері господарювання:

Інструментальні. Ефективність, продуктивність, раціональність, прибуток.

Термінальні. Свобода, справедливість, добробут, самореалізація.

Системна організація: Господарська діяльність завжди інтегрована в ширшу систему цінностей (суспільну мораль, право, культуру). Сталість і соціальна відповідальність є сучасними системними вимогами до господарювання.

Рекомендації! Розрізняйте поняття "цінність" (значущість) та "ціна" (грошовий еквівалент). Наведіть приклади, коли економічна цінність (прибуток) суперечить етичній цінності (екологія).

2. Мати чи бути? (Е. Фромм)

Концепція Е.Фромма. Це питання є ключовим для гуманістичної етики та критики споживацького суспільства.

Модус "Мати" - зосередженість на володінні матеріальними благами, владою, статусом. Ідентичність людини визначається тим, що вона має. Це веде до тривоги, конкуренції та відчуження.

Модус "Бути" – Зосередженість на активній діяльності, самореалізації, внутрішньому розвитку та діленні з іншими. Ідентичність визначається тим, ким людина є і як вона взаємодіє зі світом.

Господарський контекст. Розгляньте, як домінування модусу "мати" впливає на цілі економіки (безкінечне зростання споживання), а модус "бути" закликає до сталого розвитку та пріоритету людського розвитку над матеріальним накопиченням.

Рекомендації! Проаналізуйте, як реклама та мас-медіа сприяють домінуванню модусу "мати" у сучасному суспільстві.

3. Утилітаризм як принцип аксіологічної організації господарських систем.

Утилітаризм (І. Бентам, Дж. С. Мілль) - це етична теорія, згідно з якою морально правильним є той вчинок, який забезпечує найбільше щастя для найбільшої кількості людей.

Застосування у господарюванні.

Принцип ефективності. Утилітаризм легко інтегрується в економіку, оскільки економічна ефективність часто розуміється як максимізація загальної корисності (національного доходу, ВВП).

Аксіологічна організація. Господарські системи, що ґрунтуються на утилітаризмі, приймають рішення, виходячи з аналізу витрат і вигод, які максимізують сукупне благо.

Критика утилітаризму. З'ясуйте його недоліки: він може виправдовувати порушення прав меншості або окремої людини, якщо це приносить велику вигоду більшості. Також складно кількісно оцінити щастя та користь.

Рекомендації! Порівняйте утилітаризм з деонтологічною етикою (Кант), яка стверджує, що існують абсолютні моральні обов'язки, незалежні від наслідків.

4. Філософсько-етичні принципи господарювання.

Це питання стосується основних моральних норм, які повинні регулювати економічну діяльність у сучасному світі.

Принцип справедливості. Розгляньте різні види справедливості:

Розподільча: Справедливий розподіл ресурсів та багатства.

Процедурна: Справедливість правил і законів, що регулюють ринок.

Егалітарна (рівність) vs. Меритократична (заслуги).

Принцип соціальної відповідальності бізнесу. Підприємства мають відповідальність перед суспільством, а не лише перед акціонерами. Це включає екологічну стійкість, дотримання прав працівників і благодійність.

Принцип сталості - необхідність вести господарську діяльність таким чином, щоб задовольнити потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби (екологічна та економічна рівновага).

Принцип чесності та довіри - етика бізнесу вимагає правдивості у рекламі, договірних відносинах, запобігання корупції. Довіра є необхідною умовою для функціонування ринку.

Рекомендації! Розгляньте концепцію "Stakeholder Theory" (теорія зацікавлених сторін), яка розширює відповідальність компанії від акціонерів до всіх, хто впливає на її діяльність (працівники, постачальники, громада).

Самостійна робота

Завдання для самостійної роботи з кожної теми ОК виконуються у різних формах: робота з літературою; спостереження за процесами, явищами з метою їх опису; розробка наукового проекту - наукової доповіді та ін.; пошук інформації та її обробка - робота в мережі Інтернет та ін. Участь у конференціях, наукових семінарах, симпозіумах.; творче застосування знань і вмінь та ін. СР студентів виконується під керівництвом викладача.

№ з/п	Назва теми
1.	Тема 1. Філософія як специфічна форма осмислення дійсності. <i>Розкрити сутність поняття світогляду й пояснити сенс світоглядної функції філософії. Показати роль і значення чітких світоглядних позицій еколога та його впливу на якість його професійної діяльності.</i> Чітко визначте світогляд (як систему поглядів, оцінок, принципів) та його історичні форми (міф, релігія, філософія) Поясніть світоглядну функцію філософії: вона не лише систематизує знання, але й формує цілісний, критичний погляд на світ і місце людини в ньому. Розкрийте, як світоглядна позиція еколога (наприклад, принцип біоцентризму або антропоцентризму) безпосередньо впливає на його рішення. Наприклад, чи є природа лише ресурсом,

	чи самоцінністю. Запропонуйте 2-3 практичні ситуації, де світогляд еколога стає вирішальним.
2.	Тема 2. Філософська думка Стародавнього Сходу. <i>Покажіть суспільне значення «Золотого правила моралі» Конфуція. Поясніть факт того, що буддизм легко прижився в Китаї і ефективно приймає участь в житті сучасного китайця поряд з даосизмом і конфуціанством.</i> Сформулюйте правило Конфуція ("Чого не бажаєш собі, того не роби й іншим"). Розкрийте його суспільне значення як основи соціального порядку, взаємної поваги (Жень) та ієрархії Лі. Покажіть, що це правило є фундаментом для створення гармонійного суспільства (на відміну від індивідуалістичного підходу). Дослідіть "Три вчення" (Сань-цзяо) Китаю. Поясніть, що ці вчення доповнюють одне одного: Конфуціанство регулює соціальне та політичне життя (етика служіння), Даосизм — індивідуальне та природне (гармонія, здоров'я), а Буддизм (ідея карми, переродження) — дає відповіді на метафізичні питання (життя після смерті, страждання).
3.	Тема 3. Антична філософія. <i>Оцініть вклад софістів в розвиток філософії високої класики античності.</i> Визначте, хто такі софісти (Протагор, Горгій) та їхню основну ідею ("Людина є міра всіх речей"). Оцініть їхній вклад у розвиток. Покажіть, що Сократ, Платон та Аристотель розвинули свою філософію як критичну відповідь на релятивізм софістів. Вони спробували знайти об'єктивні, універсальні основи істини та моралі, які софісти заперечували.
4.	Тема 4. Філософія Середніх віків та доби Відродження. <i>Поясніть сутність абсолютиського аморалізму М.Макіавелі. 2.Поясніть значення філософії Галілео Галілея для розвитку натурфілософії Ренесансу</i> Розкрийте ідеї "Державника". Поясніть, що його аморалізм є не запереченням моралі, а відділенням політики від релігійної етики. Мета політики – утримання влади та стабілізація держави. "Мета виправдовує засоби" Абсолютизм тут означає необмеженість дій правителя для досягнення державної мети. Підкресліть, що Галілей – це перехідний міст від натурфілософії до науки Нового часу. Його

	значення полягає у введенні математичного опису природи та застосуванні експериментального методу. Він зробив природу об'єктом точного вимірювання, що докорінно відрізнялося від умоглядного підходу середньовічної схоластик.
5.	Тема 5. Філософія Нового часу. <i>Поясніть те, яку роль Ф.Бекон віддавав науці в питанні формування майбутнього суспільства. Розкрийте сутність вислову Р.Декарта «Мислю – отже існую».</i> Опишіть емпіризм Бекона та його заклик до реформи науки. Наука – це головна рушійна сила прогресу та інструмент панування людини над природою ("Знання — сила"). Згадайте його утопію "Нова Атлантида", де науковці керують суспільством. Розкрийте, що "Cogito ergo sum" – це перша безсумнівна істина, яку Декарт знайшов після методологічного сумніву. Це висловлювання встановлює абсолютну реальність самосвідомості (мислячого "Я") як основу будь-якого подальшого пізнання та буття. Це старт раціоналізму Нового часу.
6.	Тема 6. Німецька класична філософія. <i>Есе на тему: «Ідея активно-творчої діяльності людини у філософії І.Канта».</i> Визначення Канта як філософа-трансценденталіста. Заява про те, що людина — не пасивний споглядач, а активний творець свого досвіду. У Канта людина — це активний суб'єкт, який законодавчо встановлює порядок як у сфері пізнання, так і в сфері моралі.
7.	Тема 7. Некласична філософія XIX століття. <i>Запропонуйте модель свого імперативу в дусі Канта.</i> Нагадайте, що категоричний імператив Канта універсальний, безумовний і не залежить від цілей. Сформулюйте свій принцип, що стосується професійної або суспільної діяльності (наприклад, екологічна етика, цифрова поведінка, повага до інформації). Формула: "Чини так, щоб..." (1-2 речення). Поясніть, чому ваш імператив має бути загальним законом. Які негативні наслідки виникнуть, якщо цей принцип буде порушено усіма? Зробіть акцент на моральному обов'язку (деонтологічний підхід).
8.	Тема 8. Сучасна світова філософська думка.

	<i>Висвітлити ідею лінгвістичного повороту в аналітичній філософії. Обґрунтуйте свою позицію щодо можливості зведення філософських проблем до логіко-мовних.</i> Розкрийте сутність повороту - переконання, що більшість філософських проблем є наслідком неправильного вживання або нерозуміння логіки мови. Філософія повинна займатися аналізом мови (Р. Карнап, Л. Вітгенштайн). Аргументуйте, що аналіз мови допомагає усунути псевдопроблеми метафізики, роблячи філософію більш точною та науковою. Аргументуйте, що реальні проблеми буття (свобода, смерть, цінності) не можуть бути повністю зведені лише до логіки мови, оскільки вони виходять за рамки емпіричної перевірки. Зробіть зважений висновок, підкресливши важливість мови, але заперечивши її абсолютизацію.
9.	Тема 9. Історія української філософії. <i>Виділіть основні риси українського світоглядного менталітету та особливості української філософії. Охарактеризуйте вплив української філософії на творчість українських діячів.</i> Спираючись на дослідження (Д. Чижевський, І. Лисяк-Рудницький), виділіть ключові особливості: кордоцентризм (пріоритет "серця" як центру духовного життя). б) Екзистенційний гуманізм (цінність особистості). в) Схильність до бароко, емоційності, ліризму, релігійності (іноді — антираціоналізм). Розкрийте вплив філософів (особливо Г. Сковороди) на українську культуру. Наприклад, як Сковорода вплинув на літературу (ідея "сродної праці" та внутрішньої свободи) або як ідеї софійності вплинули на модернізм.
10.	Тема 10. Онтологія. Біологічні основи буття <i>Спробувати розкрити глибинний сенс виразу «індивідуальне і суспільне буття людини» і показати його обумовленість складною природою людини. Навести основні сфери і форми буття, які розглядаються в системі філософських знань. Пояснити, чому буття людини нерозривно пов'язане з її активністю і діяльністю і чому її цілеспрямована активність і діяльність істотною мірою обумовлені результатами пізнання нею зовнішнього світу і самої себе.. Показати як буття людини пов'язане з буттям природи, невід'ємною частиною якої і виступає людина.</i>

	<i>Розкрити сенс, причини і прояви екологічної кризи в Україні. Спробувати сформулювати своє власне бачення проблем та шляхів подолання на регіональному рівні.</i>
11.	Тема 11. Діалектика. <i>Визначте, дією якого закону діалектики можна дати пояснення, виражене в словах: «Раптове натхнення, просвітлення»</i> Однозначно визначте, що це закон взаємного переходу кількісних змін у якісні (або закон переходу кількості в якість). Поясніть, що: а) Кількість - це поступове накопичення знань, досвіду, роздумів, спроб, емоцій. б) Міра - це період, коли накопичення відбувається, але суттєвого результату ще немає. в) Стрибок (Просвітлення) - це раптовий, якісний стрибок у свідомості, коли всі накопичені елементи об'єднуються у нову якість (ідея, рішення, натхнення).
12.	Тема 12. Проблема свідомості у філософії. <i>Обміркуйте та аргументуйте свою позицію у відповіді на питання: чи можна зрозуміти природу людської свідомості вивчаючи лише мозок?</i> Мозок та свідомість: а) Позиція "Так" (Редукціонізм). Свідомість є функцією мозку. Зрозуміємо мозок – зрозуміємо свідомість. б) Позиція "Ні" (Емерджентизм/Дуалізм). Свідомість є емерджентною властивістю, яка виникає лише в соціальній взаємодії та мові. Мозок — необхідна, але недостатня умова. Обґрунтуйте свою позицію, наводячи приклад "важкої проблеми свідомості".
13.	Тема 13. Теорія пізнання як філософська дисципліна. <i>Розкрити сутність і предмет дослідження гносеології, з'ясувавши етимологію цього слова. Обґрунтувати потребу людини у знаннях світу й самої себе як вкрай важливої передумови можливості здійснення успішної діяльності з життєзабезпечення та особистісного розвитку. Показати, що основним джерелом знань і способом її отримання є пізнавальна діяльність людей</i> Обґрунтуйте, що знання світу (закони природи) та самопізнання ("Пізнай самого себе") є життєво необхідними для адаптації, прогнозування та ефективної діяльності (будівництво житла, лікування). Покажіть, що знання не виникає пасивно. Воно є результатом пізнавальної діяльності, яка охоплює чуттєвий досвід,

	раціональне мислення та обов'язково практику (перевірку, експеримент).
14.	Тема 14. Наука як предмет філософського дослідження. <i>Порівняйте принцип верифікації і принцип фальсифікації з боку їх ефективності очистити філософію від ненаукового знання.</i>
15.	Тема 15. Філософська антропологія. <i>Дайте філософський аналіз таким виразам: «Свобода – це вираз особистості, вираз її духовних, емоційних і чуттєвих здібностей» (Е. Фром); «Свобода є пізнання необхідності» (Б. Спіноза)</i>
16.	Тема 16. Соціальна філософія. <i>Німецька філософиня Свеня Фласспелер (Svenja Flaßpöhler). у інтерв'ю зазначила, що пандемія – це нагода сповільнитися. Саме час "зменшити швидкість", звернутися до нашого внутрішнього світу, переглянути своє ставлення до суспільних цінностей. Що ви розумієте під цими словами?</i> Проаналізуйте слова Фласспелер у контексті "суспільства ризику" та критики техногенної цивілізації. Пандемія як примусова пауза у глобальному "бігу".
17.	Тема 17. Філософія господарювання <i>Чи вважаєте Ви справедливим твердження Б. Расела про те, що наука і техніка рухаються вперед, ніби «танкова армада без водіїв – сліпо, безрозсудно, без визначеної цілі». Обґрунтуйте відповідь.</i> <i>Чи можна стверджувати, що сучасному західному способу господарювання властиве тотальне панування установки на володіння? Обґрунтуйте свою думку.</i> Обґрунтуйте, що технологічний розвиток часто відбувається без етичного та соціального контролю (створення зброї, непередбачувані екологічні наслідки, ШІ).

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

1. Філософія як особлива форма освоєння людиною світу.
2. Філософія як духовна основа відродження України.
3. Структура філософського знання.
4. Особливості розуміння предмету філософії в історії філософії.
5. Історичні типи світогляду.
6. Функції філософського знання.
7. Веди як найдавніша пам'ятка духовної культури арійської Індії.
8. Філософія буддизму.
9. Йога – як релігійно-ідеалістична система.
10. Конфуціанська філософія в культурі Китаю.
11. Лао-цзи – давньокитайський філософ і мудрець.
12. Філософія даосизму.
13. Натурфілософська проблематика в досократичній філософії.
14. Формування в античності діалектичних поглядів на природу і суспільство (Геракліт).
15. Філософська проблематика апорій Зенона Елейського.
16. Формування та розвиток атомістичних ідей в античній філософії (Демокріт, Епікур, Тіт Лукрецій Кар).
17. Маєвтика Сократа як зразок діалектичного мислення.
18. Вчення Платона про державу.
19. Філософські погляди Арістотеля.
20. Філософія стоїцизму.
21. Зародження та становлення християнської філософії: історичні, культурні передумови виникнення.
22. Проблема біологічної заданості форм людської поведінки
23. Біологічні виміри людського буття
24. Поняття біоетики, коло її питань та специфіка
25. Історичне значення філософії доби Відродження.
26. Гуманістичні погляди Еразма Роттердамського.
27. Соціально-політичні доктрини Ренесансу: Нікколо Макіавеллі, Томас Мор.
28. Загальна характеристика філософії Нового часу.
29. Френсіс Бекон – засновник емпіричного напрямку в філософії Нового часу.
30. Раціоналізм Рене Декарта.
31. Вчення про державу Томаса Гоббса.
32. Іматеріалізм у філософії Девіда Юма.
33. Загальна характеристика Просвітництва у Франції.
34. Соціальна філософія Жан-Жака Руссо.
35. Світове значення німецької класичної філософії.
36. Іммануїл Кант – фундатор німецької класичної філософії.
37. Натурфілософія Фрідріха Шеллінга.
38. Філософія історії Йогана Фіхте.
39. Теорія біохімічної еволюції
40. Світоглядно-етичні наслідки новітніх біомедичних уявлень про життя, смерть і безсмертя
41. Поняття біологічних основ буття та їх загальна характеристика.
42. Загальна характеристика некласичної філософії XIX століття.
43. Життя і творчість Фрідріха Ніцше.
44. Ірраціоналізм Фрідріха Ніцше та Артура Шопенгауера.
45. Поняття життя у філософії Анрі Бергсона.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Філософія: підручник / В.С. Бліхар, М.М. Цимбалюк, Н.В. Гайворонюк, В.В. Левкулич, Б.Б. Шандра, В.Ю. Свищо. Ужгород: Вид-во УжНУ Говерла, 2021. 440 с.
2. Філософія: підручник для студентів і курсантів вищих закладів освіти IIIIV рівнів акредитації / авт.кол.; за ред. О. В. Рябініної, Л. І. Юрченко. Харків: Видавництво Іванченка І.С., 2021. 286 с.
3. Філософія: підручник / В.С. Бліхар, М.М. Цимбалюк, Н.В. Гайворонюк, В.В. Левкулич, Б.Б. Шандра, В.Ю. Свищо. Ужгород: Вид-во УжНУ Говерла, 2021. 440 с.
4. Філософія: підручник для студентів і курсантів вищих закладів освіти IIIIV рівнів акредитації / авт.кол.; за ред. О. В. Рябініної, Л. І. Юрченко. Харків: Видавництво Іванченка І.С., 2021. 286 с.
5. Баумейстер А. Біля джерел мислення і буття: вибрані філософські етюди. Київ: Дух і літера, 2020. 473 с.

Додаткова література:

1. Мельник Л. М. Філософія пандемії / Л. М. Мельник // Восьмі Бердяєвські читання: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (БНАУ, 01 червня 2020 р.). - Біла Церква, 2020. - С. 47-48.
2. Мельник Л. «Перший і третій Рим» в контексті ідеології «Русского мира» і верифікації сучасного Ватикану / Л. Мельник // Українське релігієзнавство. - 2015. - № 73. - С. 311-319.
3. Мельник Л. М. «Русский мир» як спосіб модернізації соціальної доктрини РПЦ (2000-2016) / Л. М. Мельник // Гілея: науковий вісник. - 2020. - Вип. 152 (№ 1). - С. 242-246.
4. Мельник Л. М. «Русский мір» як політтехнологія: історія виникнення / Л. М. Мельник, І. М. Грек // Актуальні проблеми права в умовах сучасних викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (БНАУ, 14 квітня 2022 р.). – Біла Церква, 2022. – С. 5-7.
5. Ортега-і-Гассет, Х. Зусилля заради заощадження зусиль. Проблема заощадженого зусилля. Винайдена життя // Роздуми про техніку. – URL: https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/gas_raz/01.php :
6. Карась А. Міфотворчість як соціокультурна проблема розуміння і раціональності. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія, політологія. 2021. Вип. 33. С. 25-38.

7. Мельник Л. М. Філософія українофобської пропаганди в російському кінематографі / Л. М. Мельник, І. М. Грек // Культурологічний альманах. - 2024. - Вип. 1 (9). - С. 219-226. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.1.27>
8. Мельник Л. М. Феномен війни і миру у філософських поглядах Томаса Гоббса / Л. М. Мельник // Матеріали Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (БНАУ, 11-12 квітня 2024 р.). - Біла Церква, 2024. - С. 6-8.
9. Мельник Л. М. Трансформація цінностей українців під час російсько-української війни / Л. М. Мельник, І. М. Грек // Актуальні проблеми права, психології та педагогіки в умовах війни : Матеріали Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (БНАУ, 13-14 квітня 2023 р.). - Біла Церква, 2023. - С. 8-10.
10. Мельник Л. М. Філософське осмислення феномену війни в античності / Л. М. Мельник, І. М. Грек // Аграрна освіта та наука: досягнення, роль, фактори росту. Інноваційні психолого-педагогічні, лінгвістичні та правові засади аграрної науки в умовах міжкультурної аграрної комунікації : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (БНАУ, 26 жовтня 2023 р.). – Біла Церква, 2023. – С. 45-46.
- 11.
12. Мельник Л. М. Особливості російсько-української інформаційної війни / Л. М. Мельник // Суспільство, наука, освіта: актуальні дослідження, теорія та практика : тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (БІЕУ Університету «Україна», 23-24 листопада 2023 р.). – Біла Церква, 2023. – С. 222-223.
13. Мельник Л. М. Проблема війни і миру у філософській спадщині Еразма Роттердамського / Л. М. Мельник, І. М. Грек // Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах : Матеріали доповідей та виступів IV Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, 16-17 листопада 2023 р.). – Вінниця, 2023. – С. 117-120.
14. Гаврилюк Т.В. Матеріальне становище населення у воєнний час. Габітус. 2022. Вип. 40. С. 35 – 39.

15. Гаврилюк Т.В. Рецепції ідей авраамістичних релігій у сучасних процесах. Безпека, релігія, церква в сучасному суспільстві. Монографія. Вінниця 2021. Видавництво ФОП Кушнір Ю.В. 2021. 352.
16. Філософія: навч. посіб / Ю.М. Вільчинський, Л.В. Северин-Мрачковська, О.Б. Гавєвська та ін. Київ: КНЕУ, 2019. 368 с.
17. Філософія: підручник / В.С. Бліхар, М.М. Цимбалюк, Н.В. Гайворонюк, В.В. Левкулич, Б.Б. Шандра, В.Ю. Свищо. Вид. 2-ге, перероб. та доп. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2021. 440 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, електронні фахові видання // www.nbuv.gov.ua
2. Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника // <http://www.library.lviv.ua/>
3. Національна історична бібліотека України :// <http://www.dibu.kiev.ua/>
4. Національна парламентська бібліотека України // <http://www.nplu.org/>
5. Харківська державна наукова бібліотека України імені В. Короленка // <http://korolenko.kharkov.com/>
6. Наукова бібліотека ім.В. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка // <http://lib-gw.univ.kiev.ua/>
7. Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка // <http://library.lnu.edu.ua/bibl/>
8. Книжкова палата України імені Івана Федорова // <http://www.ukrbook.net/>

ДОДАТКОВІ РЕСУРСИ

1. Офіційне Інтернет-представництво Президента України
<http://www.president.gov.ua/>
2. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України <http://zakon.rada.gov.ua/>
3. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України
<http://www.kmu.gov.ua/control>

4. Національний інститут стратегічних досліджень <http://www.niss.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Ради Європи <http://www.coe.int/>
6. Офіційний сайт Європейського суду з прав людини <http://www.echr.coe.int/echr>
7. Офіційний сайт Венеціанської комісії Ради Європи <http://www.venice.coe.int/>
8. Офіційний сайт Європейського Союзу <http://europa.eu/>
9. Сайт Національної бібліотеки України ім.В.І.Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua/>
10. Сайт Національної Парламентської бібліотеки України <http://www.nplu.kiev.ua/>
11. Сайт журналу «Віче» <http://www.viche.info/>